

РЕЦЕНЗІЯ НА НАУКОВУ ПРАЦЮ "ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДО РИНКОВИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ"

З початку ринкової трансформації одержавленого аграрного сектора економіки України минуло чверть століття. Будь-яка господарська реформа має на меті розвиток виробництва, підвищення його економічної ефективності та стійкості, — і на цих засадах покращення добробуту населення, у т.ч. селян. В іншому випадку реформа втрачає сенс. Тим більше це стосується аграрної реформи 90-х років ХХ ст. Адже на рівні Президента України (Л.Д. Кучми) її було визначено як справжню доленосну мирну революцію, "коли належало знову поставити все з голови на ноги, знову повернути українському селу його предвічне покликання". Дійсно, в контексті існуючих раніше відносин власності і господарювання в аграрній сфері економіки відбулися "революційні" зміни. Зумовлені вони були тим, що одержавлене сільське господарство, як зазначав В.Я. Месель-Веселяк "Протягом семи десятиліть на найкращих землях не змогло розв'язати продовольчої проблеми і не забезпечило підвищення ефективності галузі до рівня передових країн світу. Основною причиною такого стану була відсутність зацікавленості в результатах виробництва його основних учасників — селян-працівників".

Цілком очевидно, що до практичної реалізації докорінних змін суспільного й економічного устрою в аграрній сфері економіки країни безпосередньо чи опосередковано причетні мільйони людей, і передусім селяни. Але, напевне, вагоме значення в цьому процесі належить науковцям Української академії аграрних наук. У їхньому складі провідне місце займають науково-методологічні та практичні розробки вчених економістів-аграріїв. Вони ґрунтовно викладені в науково-практичній роботі "Трансформація аграрного сектора економіки до ринкових умов господарювання", висунутої на здобуття Державної премії України в галузі науки і техніки 2015 року. Усі без виключення автори цієї роботи є провідними вченими як в Україні, так і поза її межами: П.Т. Саблук, П.І. Гайдуцький, В.Я. Месель-Веселяк, А.С. Даниленко, М.Й. Малік, М.М. Федоров, М.В. Гладій, Ю.О. Луценко, Ю.Я. Лузан, І.Г. Кириленко.

З проблем трансформації аграрного сектору України до ринкових умов господарювання авторами — членами колективу претендентів на здобуття Державної премії опубліковано 873 наукових праці, з яких 36 одноосібних і 74 колективних монографій, підготовлено 68 науково-практичних рекомендацій і посібників для виробництва, взято участь у підготовці 64 проектів Законів України, 42 Указів Президента, 18 Постанов Кабінету Міністрів України, 12 нормативних документів міністерств і відомств, розробці 111 пропозицій урядовим структурам, підготовлено 170 кандидатів, 76 докторів економічних наук. За даними

пошукової системи Google Scholar (HYPERLINK "http://scholar.google.com.ua/" http://scholar.google.com.ua/) з використанням пакету "Publish or Perish" (HYPERLINK "http://www.harzing.com/pop_win.htm" "http://www.harzing.com/pop_win.htm"), на наукові праці авторів — претендентів на здобуття Державної премії здійснено 6876 посилань, індекси цитувань складають: h-index — від 6 до 29, i10-index — від 2 до 66.

До речі, П.Т. Саблук, М.В. Гладій і І.Г. Кириленко в різні часи були віце-прем'єрами з питань аграрної політики і продовольства. Цілком очевидно, що проблематика науково-практичної роботи "Трансформація аграрного сектора економіки до ринкових умов господарювання" — складна і багаторівнева. Вона охоплює теоретико-методологічні й практичні питання щодо напрямів та засобів переходу до ринкової економіки, виділяються його етапи, висвітлено правовий аспект аграрної реформи. В роботі зокрема виділено наступні здобутки аграрної реформи:

- в Україні відпрацьовано власну модель реформування аграрного сектору в цілому, і земельних відносин зокрема;

- забезпечено багатокладність виробництва на селі, де функціонують різні рівноправні форми господарювання, побудовані на приватній власності на землю у поєднанні з індивідуальною, сімейною і колективною формами організації праці;

- створено нові сільськогосподарські підприємства ринкового спрямування, які в організаційно-мобільні плані, внаслідок підвищення мотивації праці, мають більші можливості й перспективи ефективного господарювання;

- особисті селянські господарства значною мірою забезпечили трудову зайнятість селян, стали фактором збереження виробництва від спадів в умовах зменшення потреби сільського господарства у трудових ресурсах і нерозвиненості інфраструктури на селі; відбулися позитивні соціальні зрушення;

- сформована принципово нова система державного регулювання аграрного сектора економіки, яка дозволила досягти позитивних результатів.

Збулися історичні прагнення селян: земля передана у їхню власність та збережена за ними, власник може вільно розпоряджатися нею: створювати власне господарство, передавати в оренду й одержувати орендну плату, передавати спадкоємцям. Земля належить селянам і захищена від привласнення окремими групами підприємців, як це відбувалося з майном у промисловості, де її працівники залишилися без фабрик і заводів.

Важливим, на наш погляд, є аналіз результатів аграрних перетворень (динаміка кількості аграрних

підприємств за період 1990—2014 рр.) та їх землекористування, виділення й оцінка досягнутих позитивних зрушень в сільському господарстві. У цьому зв'язку підкреслюється підвищення рівня інтенсифікації виробництва продукції на 100 га сільгоспугідь. В усіх категоріях господарств у 2014 році цей показник перевищує показники 1999 року — у 2,1 рази, 1990 року — на 6,3%.

Автори приходять до висновку, що трансформація аграрних підприємств забезпечила позитивні організаційні зрушення, що дало поштовх до суттєвого приросту продукції рослинництва й прискорення розвитку тваринництва. Значно зросли ефективність виробництва сільськогосподарських підприємств, продуктивність праці і експортний потенціал. Незаперечним є певний соціальний ефект аграрної реформи.

Разом з тим, на наш погляд, в роботі доцільно було б більшу увагу приділити основним сучасним проблемам аграрної сфери економіки, а також в контексті оцінки результатів аграрної реформи, напрямів і засобів її проведення. До речі, П.Т. Саблук у цьому зв'язку (2011 р.) не без підстав відмічав: "Допрацювалися до того, що маючи найкращі в світі чорноземи й відданого землі селянина, живемо з кожним роком дедалі гірше". Досягнуті за останні роки здобутки сільськогосподарства не приводять до адекватного підвищення добробуту більшості селян. Більшість науковців відзначають погіршення використання земельних ресурсів, зниження їхньої родючості. "Земельні ресурси настільки виснажені, що без серйозної роботи по відновленню їх родючості важко розраховувати на конкурентоспроможність галузі. Не кращі справи із матеріально-технічною базою сільськогосподарських підприємств. Вона значно зменшилася кількісно, морально і фізично застаріла" (М.В. Зубець). Прибутковість більшості агропідприємств не достатня для розширеного відтворення на інноваційних засадах. А на часі для України, як загальноновизнано, необхідність формування вже в найближчій перспективі інноваційної моделі сільськогосподарства.

Чимало спірних питань щодо проведення земельної реформи. Зокрема не реалізовано її первинне гасло — "земля належить тим, хто її обробляє". Натомість близько 90% сільгоспугідь в секторі аграрних підприємств використовують земельні угіддя на орендних засадах. Тобто процеси землеволодіння й землекористування знову уособлені. Незаперечною є теза, згідно з якою державне регулювання й підтримка сільськогосподарства недостатньо ефективні. Тут відсутній системний підхід, належний професіоналізм управлінців та нерідко їхня корумпованість. Усі ці питання й багато інших, наприклад, проблема "дуалізації" господарської складової аграрної сфери потребують нині більш поглиблених досліджень. Особливо це

стосується посилення економічної ролі надвеликих агропромислових формувань. Економічний їх ефект — незаперечний. Але вони не сприяють вирішенню актуальних соціальних проблем, зокрема розвитку села.

Таким чином, підсумовуючи викладене, слід наголосити на наступному: здобутки авторського колективу щодо ринкового реформування аграрного сектора економіки України — важко переоцінити, адже є всі підстави вважати, що аграрна реформа була науково обгрунтованою, теоретично дослідженою, нормативно забезпеченою і практично впровадженою. А це в значній мірі, досягнуто працею авторського колективу, яким була розроблені та схвалені ідеологія й програма реформування аграрного сектора економіки.

Саме вони стояли у витоків формування засад економіки перехідного періоду, відродженні приватної власності на засоби виробництва, становленні ринкових відносин в аграрній сфері. Орієнтуючись на першочергові запити суспільства авторським колективом в стислі терміни обгрунтовано напрями економічних перетворень аграрної сфери економіки.

Стабілізація розвитку суспільного господарства України є результатом ринкових трансформацій в аграрному секторі економіки. Наша країна утверджується серед основних виробників продовольства к світі, впевнено наповнюючи світовий ринок зерном, олійною продукцією, що дало можливість Україні зайняти лідируючі позиції у світі й впевнено утримувати їх.

Наукові здобутки авторів постійно проявляються в методологічних і методичних підходах вирішення як глобальних, так і практичних завдань, в їхньому умінні здійснювати глибокий, принциповий, анатомічний аналіз складних економічних процесів і на цій основі роботи єдино вірні пропозиції. Використання цього надзвичайно цінного арсеналу методичних прийомів сприяє вирішенню сучасних конкретних завдань.

Наукові надбання є ваговим внеском у розвиток сучасної економічної науки і практики. В цілому проведена колективом авторів науково-практична робота щодо розробки теоретико-методологічних засад трансформації аграрного сектора економіки України до ринкових умов господарювання, забезпечення наукового супроводу при практичному їх здійсненні та підвищення його ефективності належить до основних агроекономічних здобутків фундаментальної науки. Їхніми науковими розробками вперше в історії людства проведено перехід від одержавленої планової до ринкової системи господарювання шляхом роздержавлення землі та передачі її у приватну власність тим, хто на ній працює, і на цій основі створення підприємницьких структур ринкового типу.

Рецензенти:

Мельник А.Ю., Заслужений працівник освіти України, д. е. н., професор, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет.

Вініченко І.І., Відмінник аграрної освіти України д. е. н., професор, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет.